

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

EnSaCo Sverige - 2011

Gränsöverskridande Samarbete i Miljö och Säkerhet
för Strandnära Oljeskyddsberedskap

CENTRAL BALTIC
INTERREG IV A
PROGRAMME
2007-2013

EUROPEAN UNION
EUROPEAN REGIONAL DEVELOPMENT FUND
INVESTING IN YOUR FUTURE

EnSaCo visar vägen till framtidens strandnära oljeskyddsberedskap i Östersjön

Varje land kring Östersjön har olika grundförutsättningar att hantera ett stort strandnära oljeutsläpp, man har olika resurstillgångar, varierande lagstiftningar och skilda organisationsformer. Bara en sak är gemensam – ingen har på egen hand kapacitet att skydda all sin värdefulla kust. Ute till havs finns sedan tidigare ett välfungerande internationellt samarbete mellan Östersjöländerna inom HELCOM och Köpenhamnsavtalen. Däremot är förbindelserna svaga länderna emellan inom det strandnära oljeskyddet och en gemensam plattform för erfarenhetsutbyte saknas. Det är bakgrunden till behovet av EnSaCo projektet.

Bland medlemmarna i EnSaCo finns lärosäten, räddningstjänster, myndigheter och frivilliga organisationer representerade från tre länder i centrala Östersjön. Kombinationen av teoretisk och praktisk kunskap bidrar till en bred kunskapsbas i projektet samt ett kunnande som spänner över lokalt, regionalt, nationellt och internationellt perspektiv.

EnSaCo projektet startade i december 2009 och pågår till våren 2012. Vid projektets slut har vi tillsammans förbättrat utsikterna för ett välfungerande samarbete i det strandnära oljeskyddet. Slutprodukter i EnSaCo är bland annat en plan för fortlöpande gemensamma oljeskyddsövningar samt en gemensam manual för hur oljeskadat vilt skall omhändertas i regionen. Dessutom skall ländernas miljöatlasar harmoniseras och oljeskyddsresurser skall finnas lätt tillgängliga i IT-verktyget. I denna broschyr kan ni få inblick i processen som skall leda till EnSaCo projektets slutprodukter.

Trevlig läsning!

Kenneth Kumenius

Projektledare EnSaCo,
Haaga Helia yrkeshögskola
kenneth.kumenius@haaga-helia.fi
Tel. +358-404887351

Karl-Erik Kulander

Oljeskyddsexpert,
projektansvarig för Sverige, MSB
karl-erik.kulander@msb.se
Tel. 010 240 50 72

Östersjön är ett artfattigt hav, där varje art fyller en mycket viktig funktion i ekosystemet

Östersjön är ett av världens mest trafikerade hav. Oljetransporterna och övrig trafik ökar ständigt i antal i Östersjön vilket ökar risken för fartygsolyckor. Man har insett att det är en tidsfråga när en större olycka kommer att ske. Därför har man vidtagit en mängd åtgärder för att höja beredskapen och förbättra säkerheten generellt i hela Östersjöområdet.

Östersjön är ett speciellt hav på många sätt. Det är ett av världens största ansamlingar av brackvatten och har ett helt unikt ekosystem. Det låga antalet arter som klarar av att leva i brackvatten kämpar mot en konstant salinitetsstress. Därför är organismerna i Östersjön extra känsliga för ytterligare stressfaktorer, som exempelvis ett oljeutsläpp. På grund av de tuffa fysiska förhållandena är Östersjön ett artfattigt hav, där varje art fyller en mycket viktig funktion i ekosystemet.

Det är inte bara arter som lever under ytan som skulle påverkas negativt av ett oljeutsläpp. Östersjön har även många viktiga områden för sjöfåglar, och erbjuder både utmärkta häckningsplatser och rastplatser för flyttfåglar. Ett oljepåslag vid fel tid och plats kan få mycket allvarliga konsekvenser för hela fågelpopulationer.

År 2005 beslutade internationella sjöfartsorganisationen, IMO att Östersjön ska klassas som ett "särskilt känsligt havsområde". Flera skyddsåtgärder har antagits inom ramen för detta internationella regelverk, exempelvis krav på dubbelskrov på större fartyg. Stora olyckor är lyckligtvis mycket sällsynta i Östersjön, men vi har dock haft ett flertal skakande "nästan" situationer de senaste åren som visar att en olycka kan inträffa när som helst.

Det bor hela 85 miljoner människor längs Östersjöns kuster i 9 länder. Bara i Sverige har vi 12 län och ca 54 kommuner med Östersjökust. Som bekant bryr sig inte utsläpp om varken nationella, regionala eller lokala gränser och det är uppenbart att vi måste ha ett välfungerande samarbete för att kunna hantera större oljeolyckor. Ett oljepåslag i exempelvis Stockholms skärgård skulle få mycket stora socioekonomiska konsekvenser med effekter på många viktiga samhällsfunktioner och näringar.

Den svenska oljeskyddsberedskapen i ett nötskal

Kustbevakningen ansvarar för miljöräddningstjänst till havs. Målet är att begränsa spridningen av oljan så att den inte når kusten. Enligt Lagen (2003:778) om skydd mot olyckor (LSO) skall kommunerna svara för räddningstjänsten inom sitt område. För att det skall betraktas som en räddningstjänstinsats måste de fyra kriterierna uppfyllas, bland annat behovet av ett snabbt ingripande. När oljan nått stranden och skadan inte kan förvärras är insatsen en fråga om sanering. Oljesanering av stränder är inte reglerad i någon författning, men praxis är att kommunerna ansvarar för sitt geografiska område. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har möjlighet att stötta kommunerna både i det operativa arbetet och saneringsfasen med personella och materiella resurser ur de 5 nationella oljeskyddsdepåerna.

Aktörer i strandzonen

Kommunerna

- Räddningstjänsten
- Miljö och hälsoskydd
- Kommunala hamnar
- Tekniska kontoret
- Kommunledning

Länsstyrelserna

- TiB
- Miljö och hälsoskydd
- Beredskap

MSB

- 5st oljeskyddsdepåer
- TiB
- Mic

Frivilligorganisationer

- KFV - Katastrofhjälp Fåglar och Vilt
- Svenska Blå Stjärnan
- FRG – Civilförsvarsförbundet

Hamnar

Transportstyrelsen

Både hav och land

Försvarmakten
Naturvårdsverket
Oljejouren

Aktörer till havs

Kustbevakningen

- Miljöräddning

Frivilligorganisationer

- SSRS

Sjöfartsverket

Transportstyrelsen

MSB bistår även kommunerna med informationsmaterial, manualer, utbildning och övningar inom oljeskyddsberedskapen. Därtill finns Naturvårdsverkets oljejour som ger expertstöd och vägledning för kommuner och myndigheter både i förebyggande ärenden och vid en akut situation.

Sverige har en målsättning att kunna hantera 10 000 ton olja oavsett om olyckan sker ute till havs eller nära stranden. Det är ett ambitiöst mål som kräver stora kraftansträngningar för att uppfyllas. Speciellt i strandnära förhållanden ställer det höga krav på att kommuner, län och nationer kan samarbeta snabbt och effektivt för att minimera effekterna på stränderna.

Ett tungt ansvar ligger på kommunerna som har ett ansvar att ha en egen beredskap. Det innebär att man bör ha materiella och personresurser, kunskap och vara väl förberedd. För när ett oljeutsläpp sker har man oftast ont om tid och det är av högsta vikt att ha en god handlingsplan. På många kommuner pågår nu arbete med utveckling av kommunala oljeskyddsplaner. En manual för oljeskyddsplaner har tagits fram under 2011 och kommer att ingå i den reviderade kommunala oljeskyddspärmen.

HUR MYCKET OLJA ÄR 10 000 TON? EXEMPEL FRÅN VERKLIGHETEN

Deepwater Horizon Mexikanska golfen, USA år 2010	750 000 ton*
Full City Norge år 2009	1 120 ton
M/S Server Norge år 2007	350 ton
Fu Shan Hai Skåne, Sverige år 2003	1 200 ton
Prestige Spanien år 2002	63 000 ton
Baltic Carrier Danmark år 2001	2 700 ton
Exxon Valdez Alaska år 1989	37 000 ton

*anger mängden olja som släppts ut i vattnet

Behovet av en plattform för erfarenhetsutbyte i Östersjön leder till EnSaCo projektet

EnSaCo projektet startade i december 2009 och pågår i två år. Medlemsländer i projektet är och Finland, Sverige och Estland i centrala Östersjön, och dessutom ingår även Ryssland och Lettland som nära observatörer till projektet. Fokus ligger på att öka beredskapen för strandnära utsläpp och att skapa en effektiv samarbetsplattform länderna emellan. Bland partnerorganisationerna återfinns kommunala räddningstjänster, statliga myndigheter, frivilligorganisationer och lärosäten.

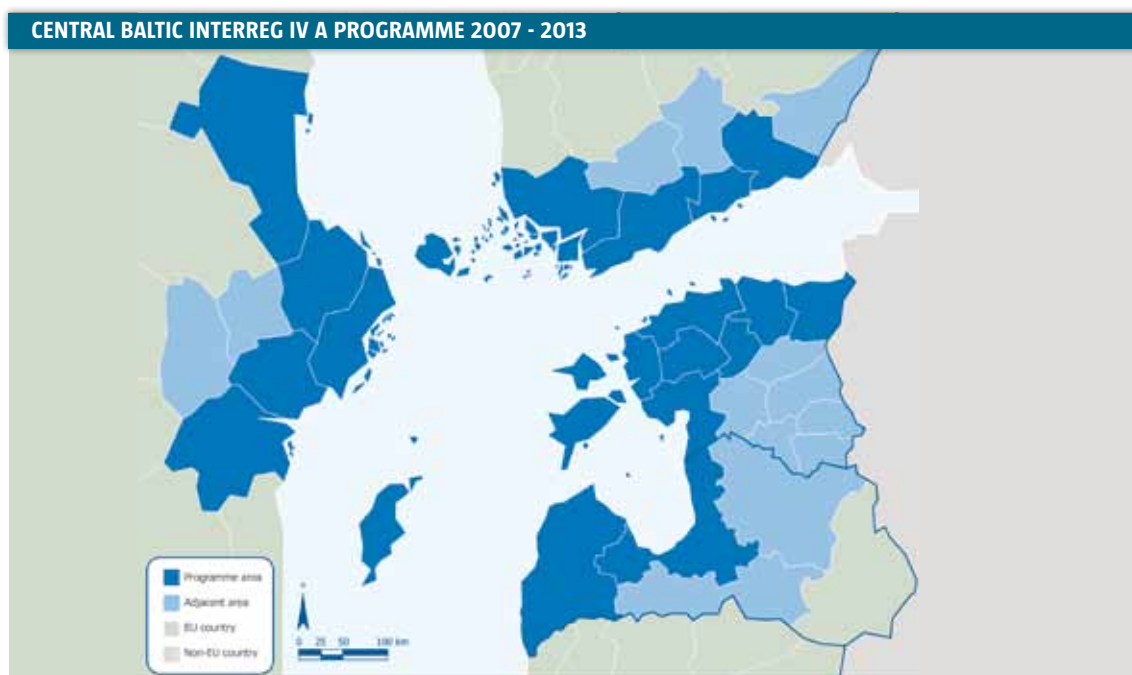
Förutom EnSaCo:s parnters ingår även Katastrofhjälp Fåglar & Vilt (KFV) och Svenska Blå Stjärnan (SBS) som aktörer i projektet inom oljeskadat vilt.

SVENSKA MEDLEMSORGANISATIONER

• Myndigheten för samhällsskydd och beredskap - MSB	• Gotlands Räddningstjänst	• Gästrikre Räddningstjänstförbund
• Kustbevakningen, region ost	• Räddningstjänsten Söderköping	• Räddningstjänsten Östra Götaland
• Södertörns Brandförsvarsförbund	• Räddningstjänsten Norduppland	• Storstockholms Brandförsvarsförbund
	• Norrtälje Räddningstjänst	

Initiativtagare till EnSaCo var centrala myndigheter i projektområdet som ansåg att det internationella samarbetet inom oljeskyddsberedskapen behöver förlängas till att även gälla vid strandnära förhållanden, och inte bara ute till havs, som tidigare varit fallet. Projektet finansieras dels av Central Baltic Interreg IV A Programme och dels av partnerorganisationerna själva.

Läs mer om EnSaCo på www.msb.se/ensaco

MÅL MED ENSACO

HUR UPPNÅS MÅLET?

Förbättrat gränsöverskridande samarbete	BOILEX övningen och seminarier Ökad kunskap om varandras organisationer och resurser Förbättrad kommunikation Utveckla kontaktnätverk Samsyn av oljeskyddet i regionen
Skapa en gemensam övningsplan	BOILEX övningen utgör grund för fortsatta övningar
Harmonisera miljöatlas verktygen i Östersjö-länderna	Lära av varandras befintliga system, ta fasta på det som är bra Gemensamma diskussionsseminarier och workshops Samarbete med andra pågående EU projekt
Skapa gemensam manual för hantering av oljeskadat vilt	Utbildning av instruktörer och volontärer Workshops och seminarier Frivilligorganisationerna övar internationellt med varandra och operativa enheter under BOILEX
Förbättrad hantering av oljeutsläpp som hotar stränderna	BOILEX övningen ger aning om vad som finns och vad som behöver förbättras Workshops och diskussionsseminarier Samarbete med andra pågående EU projekt Ökad kunskap om Miljöatlas

Att öva tillsammans är ett effektivt sätt att lära om varandras organisationer och resurser

EnSaCo projektet kan grovt sett sägas vara uppdelat i tre huvudlinjer. För det första ska projektet leda till ett förbättrat gränsöverskridande, strandnära samarbete. I fortsättningen ska man regelbundet arrangera internationella strandnära övningar länderna emellan. Att öva tillsammans är ett effektivt sätt att lära om varandras organisationer och resurser, vilket är en mycket viktig kunskap vid ett skarpt läge. För det andra ingår i EnSaCo att harmonisera IT-verktyget miljöatlas mellan de tre medlemsländerna. Slutligen avser projektet att lyfta frågan om hantering av oljeskadat vilt och speciellt fåglar enligt rekommendationer från HELCOM.

Sveriges ansvar i EnSaCo

Sverige ansvarar för ett av fem arbetspaket i EnSaCo. Slutprodukter som Sverige ansvarar för inom projektet är bland annat att:

- Ta fram en övningsplan för framtida strandnära internationella övningar mellan HELCOM länderna.
- Arrangera en internationell oljeskyddsövning - BOILEX 2011
- Presentera ett övningsförslag till HELCOM
- Ta fram en harmoniserad miljöatlas för centrala Östersjön

Foto: Bo Björklund

EnSaCo projektet förstärker den svenska oljeskyddsberedskapen

En av anledningarna till att man såg det angeläget att delta i EnSaCo projektet från svensk sida är att man saknar erfarenheter av gränsöverskridande samarbete inom den strandnära oljeskyddsberedskapen. Man såg en möjlighet att skapa en plattform för utbyte av erfarenheter samtidigt som man stärker kontaktnätverken länderna emellan. Dessutom vill man uppnå en generell förbättrad medvetenhet och ökad prioritering av oljeskyddet på lokal och regional nivå. Det kommunala självstyret i Sverige leder till stora variationer i beredskapsnivån bland kustkommunerna. Vissa förlitar sig helt på att MSB:s oljeskyddsdepå ska bistå dem med resurser vid ett akut läge, medan andra satsar i större grad på egen beredskap.

Vägen mot en gemensam harmoniserad Miljöatlas för Östersjön börjar med EnSaCo

När oljan hotar att nå kusten krävs att man kan ta snabba och kloka beslut. Prioritering mellan kustområden blir nödvändig vid större oljeutsläpp och de knappa resurserna bör användas förnuftigt. Det finns många olika värden att ta fasta på längs kusterna. Man kan exempelvis prioritera områden med höga naturskyddsvärden, så som reservat eller andra skyddsstatusklassificeringar, eller områden med förekomst av sällsynta arter eller unika häckningsplatser för fåglar. Andra områden kan vara skyddsvärda på grund av sina höga socioekonomiska värden, exempelvis områden med höga rekreativvärden, dricksvattentäkter, viktiga hamnar eller andra näringsverksamheter.

Sveriges Miljöatlas är en öppen IT-plattform där data över skyddsvärda områden införs och uppdateras av kommuner och län. De avgör själva vilka områden de vill prioritera vid exempelvis ett oljesutsläpp. För att lyckas med en räddningsinsats vid en oljeolycka är det viktigt att man har en bra grund för de snabba beslut som måste tas. Förutom operativt kan verktyget även användas förebyggande i övningar och utbildningar. Det kan även användas vid andra situationer än oljeolyckor, så som kemikalieutsläpp, översvämningar eller i samband med beslut om strandnära bygglov. Miljöatlas har potential att användas mångsidigt och bör ses som ett verktyg för att underlätta arbetet på kommunerna och länsstyrelserna.

EnSaCo länderna Finland, Estland och Sverige har alla sina egna varianter av Miljöatlas och har valt olika grunder i sin prioritering. En harmonisering av ländernas miljöatlas system syftar till att ge en förbättrad och samordnad bild över vilka känsliga områden som skall skyddas och vilka resurser som står till buds för att säkra dessa områden.

När man infört samtliga oljeskyddsresurser i Miljöatlas tydliggörs eventuella behov att omfördela befintliga resurser eller eventuella behov att införskaffa mer materiel samt var resurserna strategiskt bör placeras.

Ett öppet internationellt Miljöatlas seminarium arrangeras i Stockholm den 3-4 maj 2011. Närmare information kommer att publiceras på www.msb.se/ensaco

Sveriges hittills största internationella strandnära oljeskyddsövning - BOILEX

Östersjöländerna har aldrig tidigare övat vare sig operativt eller ledningssamverkan vid ett strandnära oljeutsläpp. Det saknas därför tydliga riktlinjer för hur ett sådant samarbete kan fungera i praktiken.

Målsättningen med övningen är att öka den strandnära oljeskyddsberedskapen i centrala Östersjön och att förbättra samverkan mellan myndigheter och övriga organisationer som har en roll i samband med ett strandnära oljeutsläpp på alla nivåer, lokal, regional nationell och internationell.

BOILEX är inledningen i en övningsserie som stöds av HELCOMs Baltic Sea Action Plan och EU.

BOILEX kan ses som en slutövning för hela EnSaCo projektet där alla delar av projektet inkluderas. Ett harmoniserat miljöatlas-verktyg för centrala Östersjön kommer att vara färdigt och testas. En inventering av projektområdets oljeskyddsresurser har inventerats och finns dokumenterade i miljöatlas. Dessutom pågår arbete med kommunala oljeskyddsplaner i de övade kommunerna och de får en unik möjlighet att testas dessa i BOILEX. De aktuella oljeskyddsplanerna kan komma att bli ett stort stöd för andra kommuner som inte har kommit lika långt i sin oljeskyddsberedskap.

I övningen ingår även hantering av oljeskadat vilt. Insatsstyrkor och ideella viltvårds föreningar har aldrig tidigare övat operativt tillsammans i Sverige. BOILEX ger ett unikt tillfälle att knyta värdefulla kontakter och ta lärdom av varandras verksamheter. Även finska och estniska frivilligorganisationer deltar aktivt i BOILEX.

BOILEX 2011 - den 27-29 september 2011 i Nynäshamn

BOILEX pågår 3 dagar

- dag 1 - seminarieövning
- dag 2 - fältövning
- dag 3 – erfarenhetsseminarium

Ledning, samverkan och kommunikation övas i en internationell krissituation

Första gången man övar praktiskt med strandskyddsresurser från andra länder i Sverige

Nya internationella kontaktnätverk skapas

Första gången räddningstjänster och kustbevakning övar operativt med viltvårds föreningar

BOILEX sätter grunden till en framtida övningsplan mellan HELCOM länderna

BOILEX sker parallellt med offshore övningen CEX 2011 som går under Köpenhamnsavtalet

Ett brett deltagande skapar ett verklighetstroget scenario i BOILEX 2011

I Sverige inbjuds 26 kustkommuner, 6 länsstyrelser, flera myndigheter, räddningstjänster, frivilligorganisationer, oljeskyddsexperter och olika lärosäten till BOILEX.

Bland det stora antalet berörda regionala och lokala aktörer har tre kustkommuner utvalts (Nynäshamn, Haninge och Värmdö) samt Länsstyrelsen för Stockholms Län valts ut att aktivt delta i övningen. Övriga svenska aktivt deltagande organisationer är i första hand Kustbevakningen, Södertörns Räddningstjänstförbund, Storstockholms brandförsvaret, MSB:s oljeskyddsdepå från Botkyrka, oljejouren samt viltvårdsföreningarna KFV och Svenska Blå Stjärnan.

Även en mängd internationella aktörer deltar aktivt i BOILEX. Dessa representanter kommer i första hand från Finland och Estland. Medverkande från Finland är räddningstjänster, statliga fartyg och WWF Finland. Från Estland väntas deltagande från Border Guard och Estonian Fund for Nature (ELF).

Observatörer inbjuds från länderna i projektområdet inklusive Lettland och Ryssland, men även samtliga HELCOM länder inbjuds samt Norska och EU representanter.

I CEX 2011 övningen till havs deltar förutom svenska kustbevakningen även fartyg från Finland. Diskussioner med fler länder pågår i skrivande stund om eventuellt deltagande av fartyg. CEX 2011 övningen går under Köpenhamnsavtalet och inte kopplad till EnSaCo projektet men övningarna pågår parallellt.

Mångfalden av aktörer, både deltagare och observatörer, gör att BOILEX blir den hittills största oljeskyddsövningen i Sverige inom det strandnära oljeskyddet.

Scenario

Scenariot är att en större olycka inträffar ute till havs. Vädersituationen utvecklas så att större delen av oljan driver in mot ett landområde som sträcker sig hela vägen från Gävle till Söderköping. Det blir uppenbart att man inte har resurser att begränsa effekterna av oljan, utan förstärkningsresurser från utlandet blir nödvändiga att inkallas. En god samverkan mellan en mängd aktörer blir avgörande för hur väl man lyckas hantera utsläppet, vilket speglar verkligheten väl.

Läs mer om BOILEX på www.msb.se/boilex

Försmak av BOILEX under seminarieövning Olivia

En två dagars seminarieövning under namn Olivia arrangeras för att förbättra samverkan mellan de aktivt deltagande svenska aktörerna i BOILEX. Dessa är Länsstyrelsen i Stockholms Län och tre kustkommuner; Nynäshamns kommun, Haninge kommun och Värmdö kommun. Övningen äger rum den 14-15 april 2011 som två halvdagars seminarier. Anledningen till behovet av en s.k. förövning är att det är betydelsefullt att reda ut bland annat ansvarsfrågor på förhand så att man får möjlighet att dra maximal nytta av BOILEX 2011 övningen.

Nästan 200 volontärer kommer att utbildas i hantering av oljeskadad fågel

Inom arbetspaketet för oljeskadat vilt utvecklar man inom EnSaCo en manual för hantering av oljeskadad fågel för hela projektområdet och slutligen hela HELCOM området. Detta görs genom ett nära samarbete mellan de ideella föreningar som har kunskap och tillstånd att hantera skadade djur i respektive land. I Sverige samarbetar KfV (Katastrofhjälp Fåglar & Vilt) och Svenska Blå Stjärnan med ideella krafter i projektet.

En annan målsättning inom projektet, som härstammar ur HELCOMs rekommendationer, är att möjliggöra en integrering av oljeskadat vilt i de kommunala handlingsplanerna för olja. För att tvätta och rehabilitera oljeskadad fågel behövs kompetens, rikliga mängder varmvatten och lämpliga faciliteter i närheten av olycksplatsen. Ofta har räddningstjänsterna lämplig infrastruktur för fågeltvättsanordningar. En förbättrad samverkan mellan aktörerna är därför mycket viktig.

De svenska frivilligorganisationerna samt deras Estniska och Finska motsvarigheter deltar aktivt i BOILEX övningen. Det blir första gången de dels medverkar i en internationell operativ övning i fält och dels första gången Finska, Estniska och Svenska viltvårdsorganisationer övar tillsammans.

Nästan 200 volontärer kommer att utbildas under projektet i hantering av oljeskadad fågel. Man samarbetar länderna emellan för att skapa en gemensam handlingsplan för oljeskadad fågel vilken även kommer att testas under BOILEX 2011.

Ett samarbete mellan

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

GÖTLANDS
KOMMUN

KUSTBEVAKNINGEN
SWEDISH COAST GUARD

Storstockholms
brandförsvär

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)
651 81 Karlstad Tel 0771-240 240 www.msb.se
Publ. nr MSBXXXX - Januari 2011